

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ (2010) HEDEFLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Süleyman Gümüş

Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
Res. Asst., Istanbul University, Faculty of Theology, Department of Religious Education
Istanbul, Turkey
suleymangumus@yahoo.com
orcid.org/0000-0003-2202-5121

Öz

Türkiye’de Program Geliştirme çalışmaları yakın bir tarihte başlamıştır. Bu yöndeki çalışmalardaki gelişimin en önemli aşamasının dersler ve konular listesi anlamında kullanılan “müfredat programı” anlayışından “öğretim programı” anlayışına geçişin olduğunu söylemek mümkündür. Yakın zamanda yaşanan eğitimdeki paradigma değişimlerinden Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi de etkilenmiş ve ilköğretim programı 2000 yılında geliştirilmiş 2006 ve 2010 yılında bazı değişikliklerle yeniden kabul edilerek uygulanmaya devam etmiştir. Yeni programda göze çarpan en önemli gelişme ise Yapılandırmacılığın temel eğitimbilimsel yaklaşım olarak benimsenmesidir. Biz bu çalışmada, söz konusu programın hedefleri açısından bir analiz ve değerlendirme çabası içerisinde bulunmaya çalıştık.

Anahtar Sözcükler: Din Eğitimi, Eğitim, Öğretim, Öğretim Programı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı, Hedef.

An Evaluation on Purposes of Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge Curriculum

Abstract

Curriculum Development actions in Turkey had begun recently. It is possible to say that the most important phase in these actions is applying “curriculum” by abandoning “syllabus” that means lessons and subjects lists. Religious Culture and Moral Knowledge was influenced from the changing of paradigms in education as well and primary school curriculum was developed in 2000 and it has been applying since 2010 with some changing. The most important development in new curriculum is adopting Constructivist Approach as educational approach. In this article, we tried to analyse and evaluate the curriculum with regard to purposes of it.

Key Words: Religious Education, Education, Teaching, Curriculum, Curriculum of Primary Education Religious Culture and Moral Knowledge, Purpose.

GİRİŞ

Eğitim, insanların hem içinde yaşadıkları hem de onu değişen şartlara göre yeniden şekillendirdikleri bir süreç olması bakımından, özne ve nesnenin sürekli yer değiştirdiği dinamik bir faaliyetler bütünüdür. Bir yandan insan eliyle planlanıp şekillendirilirken, diğer yandan da eğitimin biçimlendirmesi ile insan, hayatı diğer bir deyişle tarihi inşa etmekte, bugünü ve geleceği anlamlandırmaktadır. Eğitimin önemli bir diğer özelliği de iktidar, toplum

ve bireyle organik ilişki içerisinde olmasıdır. Geçmişe bakıldığında, medreselerin açılması ile başlayan iktidar- eğitim birlikteliği, modern zamanlarda devletin yeni bir forma sahip olmasıyla daha da karmaşıklaşarak devam etmiştir. Öyle ki bu çok boyutlu ilişki, geçmişteki anlayış ve uygulamalarla karşılaştırma yapma imkânını zorlaştırmaktadır.

Eğitim aynı zamanda bir kültürleme faaliyetidir. Bu çabalar, belirli bir zaman ve mekânda dünyaya gelen bireyleri geçmiş ve gelecek arasında, toplumsal özelliklere uygun olarak şimdiki zamanla bütünleştirmeye yöneliktir. Böylelikle bireyler, toplumsal sistemin bir parçası olarak gelenek zinciriyle geçmişe bağlanmakta, ürettikleri ve potansiyelleri ile de geleceği inşa edecek planlar hazırlamakta, mefkûreler ile gelecekle bütünleşmektedir. Bu özelliklerinden dolayı eğitim, kaotik olarak dünyaya gelen insanı topluma rapt ederek sosyal düzen ve türdeşliği sağlamakta; doğuştan getirdiği güç ve yeteneklerine uygun olarak sosyalleştirmekte; bütün olarak bakıldığında insanı insan yapan özellikleri ona kazandırmaktadır.

Öğrenmeyi kılavuzlama işi olarak öğretim ise, gelişigüzel değil profesyonel bir uğraştır. Bu nedenle, alanlarında uzman kişilerin görev alması ve her bir basamağında aynı bilinçle hareket edilmesi gerekmektedir. Öğrenmenin kılavuzlanması, yani öğretimin bir plana uygun olarak icra edilmesi sürecinde en büyük görevlerden biri Program Geliştirme Bilimine düşmektedir. Program Geliştirme, öğretimin bilimsel olarak yapılabilmesi için gerekli ilke, yöntem, teknik ve stratejileri sağlamaktadır; Milli eğitimin uzak ve genel hedeflerine uygun olarak özel hedeflerin hazırlanmasına ve programın öğelerinin ihtiyaçları karşılayacak şekilde yapılandırılmasına rehberlik etmektedir. Bu nedenle öğretimin en önemli basamaklarından birisi, kuşkusuz öğretim programlarının hazırlanmasıdır. Çünkü öğretim programları, okullardaki eğitime bir çerçeve kazandırmakta, eğitim alt öğelerini sistemli parçalar haline getirmekte; denetlenebilir ve geliştirilebilir olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda, ülkede başat olan eğitim felsefesi, buna bağlı olarak oluşturulan uzak ve genel hedefler, öğretim programları vasıtasıyla eğitime yansıtılabilmektedir. Öğretim programları olmadan, Milli eğitim dağınık, gelişigüzel, işlevsiz ve sistemsiz olma riskiyle karşıyadır. Kaliteden ve toplam kalite yönetiminden yoksundur ve sürdürülebilir olmaktan uzaktır.¹ Bütün bu sebeplerden dolayı, öğretim programları

¹ Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulanmaya Eğitimde Program Geliştirme*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010), 5-6.

tasarlanırken Program Geliştirme disiplinin verileri azami şekilde dikkate alınmalıdır.

Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programının, bütün öğretim programları gibi bireyin, toplumun, doğanın ve dersin ihtiyaçlarına göre hazırlanması gerekmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, her ne kadar kelimenin geleneksel anlamıyla dindarlığın oluşmasını başat amaç olarak belirlememişse de din ile ilgili bir eğitimi öngörmektedir. Dolayısıyla dinin geleneksel kurumsallaşmasıyla bir koşutluğun var olması gerekmektedir. Diğer taraftan en genel anlamıyla ve içeriğiyle bilinçli bir dindarlığı inşa etme hedefi de bulunmaktadır. Söz konusu bu genel anlam, programlarda açık bir şekilde belirtildiği gibi, sorunsalları eleştirel bir şekilde ele almayı, problemlerin çözümünde edindiği bilgi ve becerileri aktif olarak kullanmayı, kişiliğini inşa etmede ve gündelik hayatını yaşamda, dini bilgi, tutum ve becerileri içselleştirerek onlardan yararlanmayı kapsamaktadır. Programın güncel eğitimbilimsel bakış açısına uygun olan bu ilgileri, zorunlu olarak onun geleneksel olanın dışında başka bazı özellikleri de haiz olmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda dersin öğretimi için bilimsel veriler ışığında, evrensel ilkelere uygun, ülkenin kültürel yapısına hizmet edecek bir öğretim program geliştirilmelidir. Küresel düzeyde olduğu gibi eğitim alanında da meydana gelen değişimler, tasarlanan programlarla öğretime yansıtılmalıdır. Ezberci eğitimin yerine, anlamaya dayalı, bireyin karşılaştığı problemlere ışık tutabilecek, hayatını anlamlandırmasına yardımcı olabilecek şekilde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimini sağlayacak program hayata geçirilmiş olmalıdır ya da başka bir deyişle işe koşulan program, bu özelliklere sahip olmalıdır. Program Geliştirmenin temel mantığına göre alışılmadığında, geliştirilen programlar, tespit edilmesi nispeten kolay olan sistematik hataların yanında, belirlenmesi ve düzeltilmesi oldukça zor olan tesadüfi hataları içerisinde barındıracaktır. Ayrıca bireyin, toplumun, doğanın ve dersin ihtiyaçları gerçekçi bir şekilde belirlenemeyecektir.

Bu bağlamda öncelikle konu ile ilgili temel kavramlar, hedeflerin tespit edileme süreçleri ve yapıları açılacak, daha sonra 2006 yılında geliştirilen ve 2010 yılında gözden geçirilerek uygulanmaya devam edilen öğretim programının hedefleri analiz edilip değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. ÖĞRETİM PROGRAMINDA HEDEFLERİN BELİRLENMESİ

Kelime olarak program, belirli şartlar ve düzene göre yapılması öngörülen işlemlerin bütünü manasına gelmektedir.² Eğitim programı, genel olarak “okulun öğreteceği şey” anlamına gelmekte iken daha dar olarak “muayyen öğrenciler için muayyen bir zamanda uygulanacak olan spesifik eğitsel faaliyetler” olarak tanımlanabilir.³ Milli eğitimin ve kurumun amaçlarını gerçekleştirmeye matuf olan tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Söz konusu faaliyetler, “öğretme süreçlerini olduğu gibi, eğitsel kol faaliyetleri, özel gün ve haftaların kutlanması, rehberlik hizmetleri, sağlık hizmetleri, özel kurslar, gezi-gözlem incelemeleri, sanatsal ve kültürel aktiviteleri” de içermektedir.⁴ Öğrencinin toplumsal, duygusal ve bedensel gereksinimlerini de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.⁵ “Eğitim programı sadece okutulan konu ya da derslerle ilgili bir açıklama ya da belge olmayıp aynı zamanda ne okutulması gerektiğiyle ilgili bir buyruk olmak durumundadır. Başka bir deyişle, onun bir yandan olanla bir yandan olması gerekenle ilgili boyutu vardır. Özellikle normatif boyutu söz konusu olduğunda eğitim programının eğitim amaçlarıyla yakından ilişkilidir. Nasıl bir insan yetiştirilmesi, bireylere ne öğretilmesi gerektiği ve söz konusu eğitim ve öğretimin ne şekilde gerçekleştirileceğiyle ilgili ilkelerden çıkar.”⁶ Eğitim programı hem öğretim programları için bir temel oluşturur hem de eğitime bir çerçeve kazandırır. Yani öğretim programları, eğitim programında yer alan felsefe, ilke ve yaklaşımlara göre tasarlanır.

Öğretim Programı ise, uzak hedefler, genel hedefler ve dersin özel hedeflerinden oluşan hedefler, içerik, eğitim durumları ve sınav durumları olmak üzere dört temel bölümün muayyen bir şekilde yer aldığı programdır ve eğitim programının yansıttığı ufuk içerisinde bilgilerin kategoriler içerisinde ve planlı bir şekilde öğrencilerce kazanılmasına yöneliktir.⁷

* Eğitim programı ve öğretim programı sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Kaynaklarda yer alan tanımlar, işlem ve kaplamalarına uygun olarak eğitim programı ve öğretim programı başlıkları ile ilişkilendirilmiştir.

² Şükrü Halûk Akalın v. dğr., “Program”, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005), 1826.

³ Elliot W. Eisner, *The Educational Imagination on the Design and Avaluation of School Programs*, (New York: The Macmillan Co., 1985), 39.

⁴ Birol Vural, *Eğitim Öğretimde Planlama-Ölçme ve Stratejiler*, (İstanbul: Hayat Yayınları, 2006), 107-108.

⁵ Hıfzı Doğan, *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1997), 77.

⁶ Ahmet Cevizci, *Eğitim Sözlüğü*, (İstanbul: Say Yayınları, 2010), 182.

⁷ Leyla Küçükahmet, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, (İstanbul: Alkim Yayınları, 1999), 9.

Vizyondaki ilkeleri, öğrenenlerin eğitsel yaşantılarına taşıyacak bir tasarım veya temel bir örgütlemedir.⁸

1.1. Hedef/Kazanım

Hedef, genel olarak varılmak istenen nokta olarak tanımlanabilir.⁹ Eğitimde, öğrencilere kazandırılmak ve onlarda gözlemlenmek istenen davranış, bilgi, bereci, değer, tutum ve hatta kişilik tipolojileri olabilir.¹⁰ Bir öğretim programında hedefler, uzak, genel ve dersin özel hedefleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Temelde eğitim-öğretim sürecinde öğrenciye kazandırılacak tutum, bilgi ve becerilere işaret ederler.

Eğitim süreçlerinin biçimlendirmeyi ve oluşturmayı amaçladığı vatandaş tipine göndermede bulunan uzak hedefler, eğitim sisteminin tüm kurum ve kuruluşlarıyla ulaşmak istediği ve geliştirmeyi amaçladığı nitelikleri de belirtmektedir.¹¹ Uzak hedefler, iktidarın genel eğilimi ve aynı zamanda toplumun idealleri ile doğrudan ilişkilidir. ‘Çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak’ birçok alanda olduğu gibi eğitim alanındaki en önemli uzak hedeflerden biridir.¹²

Uzak hedeflerinin eğitsel faaliyetlere yansımaları ile oluşturulan genel hedefler, bir taraftan somutlaştırmaya yardımcı olurken diğer taraftan eğitim felsefesini temsil eder. 1739 sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu’nda belirtilen amaçlar, Türk Milli Eğitimi’nin genel amaçlarını oluştururlar. Uzak hedefleri daha anlamlı hale getirmek, hedeflerin anlaşılabilirlik ve uygulanabilirlik düzeylerini artırmak için yazılmaktadır. Genel hedefler, uzak hedeflere göre daha ayrıntılı olarak ifade edilir. Genel hedefler okulun işlevlerini de genel hatlarıyla tespit etmektedir: “uzak hedefleri daha anlamlı hale getirmek, hedeflerin anlaşılabilirlik ve uygulanabilirlik düzeylerini artırmak için yazılır. Genel hedefler, uzak hedeflere göre daha ayrıntılı olarak ifade edilir. Genel hedefler okulun işlevlerini de yansıtır.”¹³

Kazanımlar/ özel hedefler, her bir ders için tespit edilen ve öğrencilerce kazanılması beklenen hedeflerdir. Özel hedefler, uzak ve genel

⁸Jon Wiles - Joseph Bondi, *Curriculum Development*, (Ohio: Merril Publishing Company, 1989), 3.

⁹ Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2010), 23.

¹⁰ Seval Fer, *Öğretim Tasarımı*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2009), 123.

¹¹ Hasan Yılmaz, Ali Murat Sünbül, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme*, (Konya: Mikro Yayıncılık, 2000), 53.

¹² Aytekin Şişman - Ahmet Eskicumalı, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme*, (İstanbul: Değişim Yayınları, 2003), 21.

¹³Yılmaz - Sünbül, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme*, 53-54.

hedeflere göre biçimlendirilmektedirler. “Öğrencilerin hangi kapsamı, ne derece yeterlilikte öğrenmesi gerektiğini ve öğrenme gerçekleştiğinde hangi davranışı gösterebileceğini açıkça gösterir.”¹⁴

1.2. İhtiyaç Saptama

Hem öğretimin hem de öğrencilerin nitelikleri ve özellikleri saptanarak öğretime hangi şekilde ihtiyaç duyulduğuna karar verilebilmektedir. Öğretim, belirli şartlar tarafından koşullandığından dolayı, hem söz konusu şartlar hem de öğrenci/bireyler hakkında birtakım bilgilerin toplanması ve bu bilgilerin işlenerek karara varılması gerekmektedir. “İhtiyaç belirleme, hedef grubun karşılaştığı problemlerin tanımlanmasını içerdiği gibi, herhangi bir ders, iş, görev için öğrenenin sahip olduğu ile olması gereken bilgi, beceri, tutum arasındaki farkın belirlenmesi ile ilgilidir. Bunun yanı sıra öğrenenin ilgileri, ihtiyaçları, istekleri, düşünceleri türünden bireysel farklılıkları belirlenir.”¹⁵ Hedeflerin oluşturulabilmesi için birtakım yaklaşım ve teknikler benimsenmekte ve kullanılmaktadır.

1.3. İhtiyaç Saptama Yaklaşımları

Programın ilk ögesini oluşturan hedefler, ihtiyaç saptama yaklaşımlarına göre belirlenmektedir. Kazanımlar belirlenirken bu yaklaşımların biri ya da birkaçı benimsenir. Hiçbir yaklaşım, tek başına yeterli değildir ve okul veya ders türlerine göre, odağa alınan yaklaşımlar değişmektedir. Başlıca yaklaşımlar şu şekilde sıralanabilir: i) Farklar yaklaşımı: bu yaklaşımda ihtiyaç, öğrencinin sahip olduğu, bilgi, tutum ve yeterlikler ile sahip olması gerektiği durum arasındaki fark göz önünde bulunularak tespit edilir. Mevcut durum ve olması gerekenler arasındaki farktan hareket edilerek hedefler belirlenir ve öğretim etkinliğinin başında yapılan seviye tespit sınavları kullanılır.¹⁶ ii) Demokratik yaklaşımda, bazı referans gruplarının çoğunluğu tarafından istenilen değerlerin ve değişikliklerin incelenmesiyle ihtiyaçlar ortaya konur. Çok sayıda paydaş araştırma sürecine katılmaktadır. Eğitim sürecine dâhil olacak olan bütün grupların (öğrenci, öğretmen, müdür, veli vb.) ihtiyaç belirleme sürecinde aktif olmaları bu yaklaşımın önemli bir avantajıdır.¹⁷ iii) Analitik yaklaşım, ulusal ve uluslararası düzeydeki konjonktür ve bu konjonktüre bağlı değişim ve gelişmeler dikkatle incelenir. Gelecekte meydana gelme ihtimali olan durumlardan

¹⁴ Nurettin Fidan - Münire Erden, *Eğitime Giriş*, (Ankara: Alkım Yayınları, 1998), 8.

¹⁵ Fer, *Öğretim Tasarımı*, 123-124.

¹⁶ Burhan Akpınar, *Eğitim Programları ve Öğretim*, (Ankara: Data Yayınları, 2011), 6.

¹⁷ Mürüvvet Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2002), 7.

yola çıkılarak eğitsel ihtiyaçlar belirlenir.¹⁸ iv) Betimsel yaklaşım, ihtiyaçları karşılayan belirli eğitimsel yaşantılardan yoksunluk halleri ile ortaya çıkan durumun incelenmesidir.¹⁹ Herhangi bir hedefin yokluğunun neden olduğu dezavantaj ve varlığının beraberinde getirdiği avantaj göz önünde bulundurulur.

İhtiyaç saptama yaklaşımlarının yanı sıra, program geliştirme sürecinde kullanılan birtakım teknikler de bulunmaktadır. Bunlar, ihtiyaçların sistemli, düzenli ve kontrol edilebilir olmaları için önemli bir yere sahiptir. İhtiyaç saptama teknikleri, benimsenen ihtiyaç saptama yaklaşımlarına bağlı olarak işe koşulan araçlardır. Program geliştirme aşamalarında kullanılan ihtiyaç saptama teknikleri şunlardır: i) Delphi (Anket Geliştirme) Tekniği, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulmuştur. Konu üzerinde uzman olan kişilere, konu ile ilgili anketlerin gönderilmesi ile görüş ve düşüncelerine başvurulmaktadır. Hâlihazırdaki durum değil gelecekte olması muhtemel olan durumlar göz önünde bulundurulur. Önceliklerin saptanması, bunlara bağlı olarak amaçların belirlenmesi ve geleceğe yönelik projeksiyonlar üzerinde durulur.²⁰ ii) Progel (Dacum) Tekniğinde “bir mesleğin beceri profili çıkarılır. Profil, meslek içinde yeterlilik olarak birleştirilmiş davranış ya da becerilerin her birinin bağımsız olarak tanımlanmasını sağlar. Bu davranışlar öğrencilerin anlayabileceği şekilde ifade edilir.”²¹ iii) Gözlem Tekniği, bireylerin tek tek ya da grup halinde davranışları gözlemlenmesi ve elde edilen bulguların kaydedilmesidir. Zira bireyler duygu ve düşüncelerini ifade etmek istemeyebilirler ve bunu tam olarak yapamayabilirler. Bu nedenle, doğal davranış süreci içerisindeki eylemleri gözlemlenerek bilgi elde edilir. “Böylece gözlemci, öğretim sürecindeki bireyleri, grupları, olayları doğrudan izler ve kaydeder.”²² iv) Meslek (İş) Analiz Tekniğinde meslekler, sıralı ve ayrıntılı olarak işlem basamaklarına ayrılırlar. Meslek (İş) Analizi süreci, “işin/mesleğin belirlenmesi, iş/mesleğe ilişkin kaynakların gözden geçirilmesi, iş ve işlem basamaklarının taslak listesinin hazırlanması, iş ve işlem basamaklarının taslak listesinin gözden geçirilmesi, araştırmada kullanılacak aracın geliştirilmesi, iş/meslekte çalışanların belirlenmesi, örneklem planı geliştirme ve tasarım analizi yapma, aracı uygulama,

¹⁸ Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, 7.

¹⁹ Bilen, *Plandan Uygulamaya Öğretim*, 7.

²⁰ Demirel, *Kuramdan Uygulanmaya Eğitimde Program Geliştirme*, 86-87.

²¹ Demirel, *Kuramdan Uygulanmaya Eğitimde Program Geliştirme*, 90.

²² Fer, *Öğretim Tasarımı*, 135.

bilgileri inceleme/değerlendirme, iş envanteri çıkarma/değerlendirme, yapılan çalışmalarını rapor halinde düzenleme ve program geliştirme için kullanma basamaklarından” meydana gelir.²³

Program geliştirme sürecinde hedefler tespit edildikten sonra, onların yatay ve dikey düzlemde sınıflandırılması gerekmektedir. Bir hedef/kazanım, genel olarak bilişsel, duyuşsal ve psikomotor bütün alanlarla ilişkili olmakla birlikte, ilişkili olduğu baskın alan göz önünde bulundurularak kategorize edilirler.²⁴ Hedef, daha çok anlama, problem çözme gibi zihin aktivitelerini içeriyorsa bilişsel; değer, tutum, ilgi gösterme gibi duygularla ilgili ise duyuşsal; zihin-kas koordinasyonunu içeriyorsa psikomotor/devinişsel alanda kabul edilir. Fakat bir hedefin bütün alanlarla ilişkili olduğu unutulmamalıdır. Sınıflamada yapılan, hedefin hangi alanda daha baskın olduğunun belirlenmesidir.

Bilişsel alan, daha çok düşünme ile ilgili olan ve eylemlerin zihinsel boyutunun ön plan çıktığı alandır.²⁵ Bilişsel alanda bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme olmak üzere altı basamak bulunmaktadır.²⁶ En basitinden en karmaşığına doğru bir sıralamanın olduğu bilişsel alan taksonomilerinde en çok Bloom tarafından yapılan sınıflandırma kullanılmaktadır.²⁷ Bilgi (hatırlama) basamağında birey, daha önce karşılaşmış olduğu ifadeleri ve olgu ve nesnelere özelliklerini ezberden tekrar edebilir. “Anlamını ve mantığını bilerek tanıma, söyleme ve ezberden söyleme vardır. Anlamını ve mantığını bilmeden söyleme, tanıma davranışı söz konusu değildir.”²⁸ Kavrama basamağında birey, hatırlama basamağındaki öğrendiklerini anlamlarıyla özümser.²⁹ Kavrama, “muhtevaya sadık kalarak biçimi değiştirebilmek, özetleyerek açıklamak ve öncüllere dayanarak bir sonraki adımı tahmin etmektir.”³⁰ Uygulama, teorik ve soyut bir özelliğe sahip öğrenmelerin somut durumlarda kullanılmasıdır;³¹ “durumlar arasında ilişki kurma, öğrenilenleri yeni bir

²³ Demirel, *Kurandan Uygulanmaya Eğitimde Program Geliştirme*, 98.

²⁴ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 33.

²⁵ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 50.

²⁶ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, (Ankara: Meteksan Yayınları, 1993), 64.

²⁷ Şeref Tan - Alaattin Erdoğan, *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*, (Ankara: PegemA Yayıncılık, 2004), 18.

²⁸ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 52.

²⁹ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 67.

³⁰ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 65.

³¹ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, 65.

durumda kullanma, problem çözebilme basamağıdır.”³² Analiz, çeşitli parçalardan oluşan bilgilerin daha alt birimlere ayrılması, her bir birimin birbirleriyle ve bütünlü olan ilişkisinin özümsemesidir.³³ Sentez, farklı ifade, görüş ve yapıların özgün bir biçimde bir araya getirilmedi; “yani yeni bir plan, strateji, tasarım ve kuramsal model oluşturma sentez basamağını oluşturmaktadır.”³⁴ Değerlendirme, sınıflandırmanın en tepesinde yer alan bu basamakta birey entelektüel yeteneklerini bütüncül bir şekilde kullanarak zihnin yöneldiği nesneyi çeşitli açılardan değerlendirebilir. Yeterlilik ve yetersizlikle ilgili bir karara varabilir.³⁵

Duyuşsal alan, bireyin ilgi ve tutumları ile ilgili alandır ve güdülenme ile ilişkilidir. Güdülenme, bilişsel ve psikomotor öğrenmeler için bir ön koşul olduğu için oldukça önemlidir.³⁶ Alma, farkında olma, tepkide bulunma, değer verme, örgütlenme, değer/kişilik haline getirme basamaklarından oluşur. Alma basamağında birey olguları, nesnelere vs fark ederken farkında olma basamağında, seçici ve kontrollü bir şekilde dikkatini yöneltir.³⁷ Tepkide bulunma, bireyin istekli bir şekilde ilgisini yansıttığı, eylemleri düzenli bir şekilde yapma alışkanlığını kazandığı basamaktır; “çalışmalara belirtilen zamanda gelme, sosyal yardım kolu etkinlikleri için zaman ayırma, grup çalışmalarına isteyerek katılma” gibi hedefler, duyuşsal alanın tepkide bulunma basamağındadır.³⁸ Değer verme, yüksek düzeyde motive olma durumunu yansıtır ve bireyin adanmışlığını ifade eder; “kabul etme, onaylama, tercih etme değer verme basamağına ait hedef davranışlardır.”³⁹ Örgütlenme, tutarlı bir değerler sistemi inşa etmeye göndermede bulunur. Bu basamakta birey, tutumları ile oldukça uyumlu bir hayat yaşamaya gayret gösterir.⁴⁰ Değer/kişilik haline getirme basamağında ilgi ve tutumlar bireyin karakterini yansıtır ve dünyayı anlamlandırma biçimini oluştururlar; “doğaya zarar verenlere her zaman karşı çıkma,

³² Demirel, *Kuramdan Uygulanmaya Eğitimde Program Geliştirme*, 113.

³³Gürcan Ültanır, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirmede Kuram ve Teknikler*, (Ankara: Nobel Yayınları, 2003), 73.

³⁴ Ültanır, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirmede Kuram ve Teknikler*, 74.

³⁵ Ültanır, *Eğitimde Planlama ve Değerlendirmede Kuram ve Teknikler*, 75.

³⁶ Ergin Erginer, *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2000), 15.

³⁷ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 91.

³⁸ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 95-96.

³⁹ Fer, *Öğretim Tasarımı*, 118.

⁴⁰ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 99.

insanlarla hiçbir zaman alay etmeme gibi davranışlar duyuşsal alanın değer haline getirme basamağına aittir.”⁴¹

Psikomotor alan, duyuşsal ve bilişsel alandaki öğrenmelere paralel olarak edinilmiş olan bilgi ve becerilerin vücudun tamamı ya da bir kısmının kullanılarak davranışlara dönüştürüldüğü alandır;⁴² “zihin-kas koordinasyonunun kullanımı ile açıklanan bu alanda bireyin zihin kullanımıyla beden kullanımını bütünleştirmesi beklenmektedir ve davranışsal anlamda bedensel olarak yapılan tüm davranışlar, bu alanla açıklanmaktadır.”⁴³ Uyarılma, kılavuz denetiminde yapma, beceri haline getirme, duruma uydurma ve yaratma olmak üzere beş basamaktan oluşur. Uyarılma basamağında birey, dikkatini yapılan ve tekrar edilecek olan eyleme yöneltirken kılavuz denetiminde yapma basamağında, bir rehber denetim ve gözetiminde söz konusu eylemi taklit eder.⁴⁴ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde öğrencinin abdest almayı izlemesi uyarılma, davranışı gördüğü şekilde yapması ise kılavuz denetiminde yapmasına örnek olarak verilebilir. Beceri haline getirme basamağında “birey, davranışları kendi başına, hiç kimseden yardım almadan, o davranışın gerektirdiği nitelikte ve belirtilen sürede yapar.”⁴⁵ Duruma uydurma, “bireyin motor becerilerini yeni durumlara uydurabilme yeteneğini ifade eder. Birey karşılaştığı yeni durum karşısında uygun davranabilme ve motor becerilerini sergileme kapasitesidir. Ayarlama, düzeltme, dönüştürme gibi fiiller, devinişsel alanın duruma uydurma basamağını oluştururlar.”⁴⁶ Yaratma basamağında birey, bilişsel ve devinişsel alanın sentez ve kişilik haline getirme basamakları ile eşgüdümlü olarak orijinal bir şekilde yeniden yapabilmesi demektir.⁴⁷

2. İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ PROGRAMINDA HEDEFLER

İDKAB programında içinde yaşadığımız dönemde hızla değişen ve gelişen bilim ve teknolojinin eğitimin bütününe etkilemekte olduğu

⁴¹ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 101.

⁴² Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 102.

⁴³ Erginer, *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*, 15.

⁴⁴ Çiğdem Şahin Taşkın, Yasemin Çelik Şen, “Yeni İlköğretim Programının Getirdiği Değişiklikler: Sınıf Öğretmenlerinin Düşünceleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7/2 (Aralık 2010): 121.

⁴⁵ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 108.

⁴⁶ Şahin – Çelik, “Yeni İlköğretim Programının Getirdiği Değişiklikler: Sınıf Öğretmenlerinin Düşünceleri” 122.

⁴⁷ Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, 114.

vurgulanmakta ve paradigma değişikliklerinin olduğu bir dönemde eğitimin de köklü değişiklikler geçirmekte olduğu ifade edilmektedir.⁴⁸ Bu bağlamda çağdaş bir eğitim faaliyetinde öğrencilerden, “anlama, sıralama, sınıflandırma, sorgulama, ilişki kurma, eleştirme, tahmin etme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme, bilgiyi araştırma, yorumlama ve zihinde yapılandırma, kendini ifade etme, iletişim kurma, işbirliği yapma, tartışma gibi üst düzey zihinsel becerileri kazanmaları” beklendiği ifade edilmektedir. Buna paralel olarak da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden de bu becerilerin kazandırılması beklenmektedir.⁴⁹

Geliştirilen programla öncelikle öğrencilerin din ve ahlak hakkında objektif bilgi sahibi olmaları, öğrenme-öğretme sürecinde öğretim programı vasıtasıyla kazanmaları hedeflenen bilgi, beceri, tutum, değer, kavram ve öğrenci merkezli yaklaşımlarla bir arada yaşama bilincine ulaşmaları hedeflendiği belirtilmiştir.⁵⁰

Din öğretiminde, öncelikli olarak insana, düşünceye, hürriyete, ahlaki olana, kültürel mirasa saygı olan bir eğitim anlayışının ortaya konması amaçlandığı; böyle bir anlayışta olan öğrencilerin, insanın ne olduğu üzerinde düşünen, insanın varlık şartlarını tanımaya, anlamaya çalışan bireyler olacakları vurgulanmış ve insanı geçmişi ve geleceği, umutları ve korkuları, inançları, değer yargıları ve tutumları ile bir bütün olarak yeniden keşfetmeye olanak sağlayacağı belirtilmiştir.⁵¹ Düşünceye saygının, “benim doğrularımın olduğu gibi başkalarının da doğruları vardır.” anlayışı ile yakından ilişkili olduğu, düşünceleri “tek doğru ve pek çok yanlış” seviyesine indirgemenin ahlaki bir zafiyet olduğu ifade edilmiştir. İnanç ve kabullerin örtülü veya açık kişilikten, yetiştirilme biçiminden, tarihten ve kültürden kaynaklı pek çok dayanaklarının olduğu bilincinin; doğrunun ve yanlışın ortaya çıkabilmesi için karşı düşüncelere tahammül ederek eleştirilere olgunlukla karşılık verilmesinin düşünceye saygının önemli bir yönü olduğu şeklinde açıklanmıştır.⁵²

⁴⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu”. Erişim: 1 Ocak 2017, <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=22, 2>.

⁴⁹ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 2.

⁵⁰ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 11.

⁵¹ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 3.

⁵² İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 4.

Ayrıca, insanın kişiliği ve bağımsızlığı temel bir değer olarak kabul edilmiş, insanın gelişmesini kısıtlayan her tutumun insan hürriyetine aykırı olduğunun altı çizilmiş⁵³; insanoğlunun modern zamanlarda bilim ve teknoloji alanında gösterdiği gelişmeyi ahlaki olgunlukta insanlar yetiştirme konusunda gösteremediğinden hareketle, vicdan ile barışık olma, zihin huzuru, ruh zenginliğinin her zamankinden daha fazla ihtiyaç hissettiği, bu sebeple ahlaki olana saygı istenmekte ve beklenmekte; tarihi birikime bakabilmenin, geçmişe ait bilginin günümüz açısından yerini, değerini ve fonksiyonunu tahlil ve tespit ederek geçmişten devralınan kültürel mirasın geliştirilerek yeni nesle aktarılması, bunu Allah'la, kendileriyle ve diğer insanlarla olan iletişimlerini düzenlemelerinde bir yardım vasıtası olarak sunulduğu ifade edilmektedir.⁵⁴

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı hazırlanırken biyolojik, sosyal, kültürel ve ahlaki yönleriyle bir bütün olarak düşünülen insan, eğitimin hem öznesi hem de nesnesi olarak ele alınmıştır. Programda öğrenciyi, öğrenme ve bilgi üretme süreçlerinde etkin kılan program geliştirme yaklaşımları ve din kültürü alanının bilimsel kriterleri olmak üzere iki temel husus gözetilmiştir.⁵⁵

2.1. Eğitimsel Yaklaşım

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Özellikle programda benimsenen başat yaklaşımlardan olan yapılandırmacılıkta, *"daha önceki öğrenmeleri etkin bir şekilde transfer edebilme, öğrencilerin gelişim seviyelerini göz önünde bulundurma, etkili iletişim kurma, anlamlandırma, öğrenmeleri etkili bir şekilde uygulayabilme ve düşünme süreçlerini ve sonuçları değerlendirme önemli kavramlar."* olduğu vurgulanmıştır.⁵⁶ Programda, kavramdan hareketle konuların öğrenci zihninde oluşturulduğu varsayımını gözeterek yapılandırmacılık nedeniyle kavramlara da özel bir önem verilmiştir. Benimsenen kavramsal yaklaşımla, öğrencilerin soyut deneyimlerinden, sezgilerinden dini ve ahlaki anlam oluşturmalarına ve soyutlama

⁵³ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 4.

⁵⁴ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 4.

⁵⁵ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 8-9.

⁵⁶ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 9.

yapabilmelerine yardımcı olmak amaçlandığı ifade edilmiştir.⁵⁷ Bu programda, öğrencilerin etkinlikler yoluyla değerler kazanması da esas alınmaktadır. Yine programda ders içi, diğer derslerle ve ara disiplinlerle ilişkilendirme yapılarak öğrencinin, bilgisel gerçeği bir bütün olarak algılaması ve değerlendirmesi hedeflenmiştir.⁵⁸ Yapılandırmacı yaklaşım, salt eğitimsel değil ama aynı zamanda felsefi bir yaklaşım olduğundan dolayı, kendisine özgü bir bilgi teorisi de sunmaktadır. Buna rağmen, bu yaklaşım ile DKAB dersi arasında ilişki belirgin bir şekilde ele alınmadığı görülmektedir ve bu durum programın doğası ile soru işaretlerinin oluşmasına neden olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.⁵⁹

2.2. Dinbilimsel Yaklaşım

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı geliştirilmesi aşamasında, *“başta İslam dini olmak üzere dinlerin öğretilmesinde birincil kaynaklardan yararlanıldığı, bu kaynaklarda mevcut olmayan verilerden uzak durulduğu; bu bağlamda, İslam dini ile ilgili olarak Kur’an ve Sünnet ekseni ve herhangi bir mezhebin bakış açısına bağlı kalınmaksızın “kök değerlerin” öne çıkarıldığı, bu bakış açısına uymayan diğer veriler/materyallerin programın dışında tutulduğu mezheplerüstü bir yaklaşım benimsendiği”* ifade edilmiştir.⁶⁰

3. İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ PROGRAMINDA HEDEFLER

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı hedefler, Türk Milli Eğitiminin amaçları, genel amaçlar, kazanımlar, öğrencilere kazandırılacak temel beceriler dört başlık altında toplanmış görünmektedir. Türk Milli Eğitiminin amaçları ve genel amaçların, genel hedefler; kazanımların ve öğrencilere kazandırılacak temel becerilerin dersin özel kazanımlarına karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Uzak hedeflere ise programda yer verilmemiştir.

3.1. Genel Hedefler

Genel hedefler, uzak hedefleri daha anlamlı hale getirmek, hedeflerin anlaşılabilirlik ve uygulanabilirlik düzeylerini artırmak için yazıldığı daha önce zikredilmişti. Programda genel hedefler uzak hedeflere değinilmeden

⁵⁷ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 9.

⁵⁸ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 9.

⁵⁹ Mahmut Zengin, “Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Öğretimi”, Haz. Mustafa Köylü, *Din Eğitimi Çeşitli Konular* içinde, (İstanbul: Dem Yayınları, 2012). 114.

⁶⁰ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 10.

yazılmıştır. Bu nedenle genel hedeflerin hangi uzak hedefleri anlaşılabilir ve uygulanabilir hale getireceği sorusu cevapsız kalmıştır. Uzak hedeflerin belirtilmemesinin, ülkenin siyaset ve eğitim felsefelerinin genel ve özel hedeflere yansıtılması aşamasında bir problem oluşturduğu söylenebilir.

739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk Millî Eğitiminin genel amaçları:

Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliği'ne bağlı; Türk Milleti'nin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranış ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.⁶¹

Programın genel amaçlarına bireysel, ahlaki, kültürel ve toplumsal açıdan alt başlıklarına ayırarak ve değerlere daha açık vurgular yaparak verilmiştir. Söz konusu program, ahlaki genel amaçlar arasında öğrencilerin *“Ahlaki değerleri bilen ve bunlara saygı duyan erdemli kişiler olmalarını; öğrenilen ahlakî değerleri içselleştirmelerini”*⁶² zikredilmiştir. Evrensel amaçlar arasında ise öğrencilerin *“Evrensel değerlere kendi dinî bilgi ve bilinçleriyle katılmalarının”* ve *“evrensel insani*

⁶¹ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 1.

⁶² İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 12.

değerlerin İslam'ın insani değerleri ile örtüştüğü bilincine ulaşmalarının amaçlandığı"⁶³ belirtilmektedir. Bu durum bize programların amaçlar açısından küreselleşen dünyanın kaçınılmaz sonucu olan evrensel değerler olgusu ile yerel değerler arasında bir denge gözetildiğini göstermektedir.⁶⁴

Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları demokrasi ile uyuşmakla birlikte bu amaçlara yeni İDKAB programında benimsenmiş olan yaklaşımlarla nasıl ulaşılabileceği açık bir şekilde açıklanmamıştır. Örneğin, geleneksel toplumda büyük önem verilen aile, milli birlik ve bütünlük gibi kavramların, yeni programdaki anlayışın göndermede bulunduğu ferdiyetçilik gibi kavramlarla uzlaştırılması gerekmektedir ve fakat bu durumla ilgili herhangi bir veri paylaşılmamıştır.

3.2. Öğrencilere Kazandırılacak Temel Beceriler

Öğrencilerce kazandırılması beklenen temel becerilerle ilgili olarak, *"derslerden bağımsız olarak formüle edilmelerine rağmen yine de derslerle ilişkili olarak belirli bir eğitim kademesindeki bütün disiplinlerden öğrencilere kazandırılması beklenen ortak hedefler; genel hedeflerin programa daha sağlıklı yansıtılması ve öğrencilerin hayatla ilişki kurmasını sağlamak amacıyla"* yer verildiği ifade edilmiştir⁶⁵. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretim programıyla ulaşılması beklenen temel beceriler şu şekilde yer almıştır:

1. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisi,
2. Eleştirel düşünme becerisi,
3. İletişim ve empati becerisi,
4. Problem çözme becerisi,
5. Araştırma becerisi,
6. Bilgi teknolojilerini kullanma becerisi,
7. Değişim ve sürekliliği algılama becerisi,
8. Mekân, zaman ve kronolojiyi algılama becerisi,
9. Sosyal katılım becerisi,
10. Kur'an-ı Kerim mealini kullanma becerisi.⁶⁶
 1. Kur'an-ı Kerim mealini kullanmanın önemini değerlendirme,
Kur'an-ı Kerim'den herhangi bir ayetin mealinin nasıl bulunacağını araştırma,

⁶³ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 12.

⁶⁴ Recep Kaymakcan - Hasan Meydan, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/21 (Haziran 2011): 33.

⁶⁵ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 20.

⁶⁶ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 20.

2. Kur'an-ı Kerim'deki ayet mealleri arasında ilişki kurma,
3. Tematik olarak bir konuyu araştırma,
4. Kavram, şahıs vb. belirleme olarak belirtilmiştir.⁶⁷

Yukarıda da görüldüğü gibi, birincil kaynak olması bakımından Kur'an-ı Kerim'e temel berilerin tespit edilme sürecinde özel önem verilmiş ve Kur'an-ı Kerim meali ile ilgili beceriler detaylandırılmıştır.

3.3. Kazanımlar (Dersin Özel Kazanımları)

Kazanımlar, yukarıda da bahsedildiği gibi her bir ders için öğrenciler tarafından içselleştirilmesi beklenen ve belli kurallara göre formüle edilen ifadelerdir. Programda, *“öğrenme süreci içerisinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar sayesinde, öğrencilerin kazanması kararlaştırılan bilgi, değer, beceri ve tutumlardır.”*⁶⁸ şeklinde tanımlanması öğrenen merkezli olduğuna yönelik ifadeler göz önünde bulundurulduğunda oldukça ilginç görünmektedir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programının dört temel ögesinin birincisi olan kazanımların belirlenmesi sürecinde kavram, değer ve becerilerin dikkate alındığı belirtilmiştir.⁶⁹ Fakat bilindiği gibi kazanımlar belirlenirken söz konusu kavramlar değil, toplumsal gerçek, konu alanı, birey ve doğa dikkate alınır. Kazanımların eğitim durumları ile ilişkili olduğu yani kenetlilik ve güvenilirlik (hedeflerin birbirlerini destekler ve mantıksal açıdan tutarlı olmaları) ilkeleri göz önünde bulundurulduğu belirtilmiş fakat diğer ilkelerden bahsedilmemiştir. Öğrenci davranışına dönük olma, genellik ve sınırlılık, açık seçiklik, binişik değil bitişik olma gibi ilkeler kazanımların belirlenmesinde dikkate alınması gereken ilkeler olmasına rağmen bu ilkelerle ilgili olarak bilgi verilmemiştir.

Kazanımların belirlenmesinde hangi ihtiyaç saptama teknik (delphi, progel, meslek analiz, gözlem) ve yaklaşımlarının (farklar, demokratik, analitik, betimsel) belirlendiğinden bahsedilmemiştir. Kazanımların belirlenme sürecinde program geliştirme ilkelerine uyulmadığı görülmektedir. Programın kazanımlar ögesinin objektiflik, güvenilirlik ve geçerlik özelliği bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

Kazanımlar konusundaki en belirgin değişiklikler (2006 yılında hazırlanan programda yer alan kazanımlar büyük oranda 2010 yılındaki güncelleştirmede yerini korumuştur.) Alevilik ile ilgili kazanımların programda yer almasıyla

⁶⁷ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 21.

⁶⁸ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 18.

⁶⁹ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 18-19.

ortaya çıkmıştır. 2 kazanım Alevilikle ilgilidir. Ara disiplinlere ait kazanımlar ve Atatürkçülük ile ilgili kazanımlar da dersin özel kazanımları ile ilişkilendirilerek programda yer almıştır.⁷⁰

Dersin özel hedef/ kazanımları dördüncü sınıftan sekizinci sınıfa kadar ünite/öğrenme alanlarına göre belirtilmiş; 4. Sınıflar için 44, 5. Sınıflar için 47, 6. Sınıflar için 47, 7. Sınıflar için 50, 8. Sınıflar için 44, toplamda 232 kazanım belirlenmiştir. Bu kazanımların neler olduğu, hangi üniteye ne kadar kazanım olduğu, kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalar tablosunda⁷¹ açıklanmış fakat kazanımların bilişsel, duyuşsal ve psikomotor kazanımlar olarak sınıflaması yapılmamıştır.

Programda yer alan kazanımları incelediğimiz zaman 232 kazanımın % 66'sı bilişsel, % 27'si duyuşsal, % 7'si psikomotor/ devinişsel alandan oluşmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, din ile ilgili bir ders olması sebebiyle bilişsel alanın yanında duyuşsal ve psikomotor alanın da önemli olduğu bir derstir. Programda yer alan kazanımların dersin özelliklerine uygun bir şekilde oluşturulmadığı görülmektedir. Çünkü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, dini tutum kazanma ile ilgili olduğundan duyuşsal alan kazanımlarının yeterli düzeyde bulunması gerekmektedir.⁷² Programda kazanımların belirlenmesi sürecinde herhangi bir herhangi bir yaklaşım ve tekniğin kullanılmaması böyle bir sonucun ortaya çıkmasında şüphesiz en büyük etkidir.

4. Sınıflar için belirlenen 44 kazanımın 26'sı bilişsel alana ait kazanımdır. Bilişsel alan kazanımlarının 4 tanesi hatırlama, 18 tanesi kavrama, 4 tanesi ise analiz basamağındadır. Duyuşsal alana ait 15 kazanımın 8 kazanımı alma, 1 kazanımı tepkide bulunma, 6 kazanımı değer verme basamağındadır. Psikomotor alan kapsamındaki 3 kazanım beceri haline getirme basamağına aittir.

5. Sınıflara ait 47 kazanımın 28 tanesi bilişsel, 14 tanesi duyuşsal, 5 tanesi ise psikomotor alana ait kazanımlardır. Bilişsel alana ait kazanımların 8 tanesi hatırlama, 18 tanesi kavrama, 1 tanesi analiz, 1 tanesi ise sentez basamağındadır. Duyuşsal alana ait 14 kazanımın 9 tanesi alma, 1 tanesi tepkide bulunma, 4 tanesi ise değer haline getirme basamağına aittir. Psikomotor alana ait 5 kazanımın tamamı beceri haline getirme basamağına girmektedir.

⁷⁰ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 70.

⁷¹ İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 34.

⁷² İlköğretim DKAB Öğretim Programı, 11.

6. Sınıflara ait 47 kazanımdan 34 kazanım bilişsel, 8 kazanım duyuşsal, geriye kalan 5 kazanım ise psikomotor alana girmektedir. Bilişsel alana ait kazanımlardan 10 kazanım hatırlama, 17 kazanım kavrama, 5 kazanım analiz, 1 kazanım sentez ve 1 kazanım da değerlendirme basamağındadır. Duyuşsal alana ait 8 kazanımdan 4 kazanım alma, 1 kazanım ise tepkide bulunma ve 3 kazanım ise değer verme basamağına aittir. Psikomotor alana ait kazanımlar beceri haline getirme basamağındadır.

7. Sınıflara ait 50 kazanımın 35 tanesi bilişsel, 13 tanesi duyuşsal, 2 tanesi ise psikomotor alana ilişkindir. 35 kazanımdan oluşan bilişsel alanın 6 kazanımı hatırlama, 24 kazanımı kavrama, 3 kazanımı analiz, 1 kazanımı sentez, 1 kazanımı değerlendirme basamağındadır. 13 kazanımdan oluşan duyuşsal alanın 9 kazanımı alma, 3 kazanımı tepkide bulunma, 1 kazanımı değer verme basamağındadır. Psikomotor alana ilişkin 2 kazanım beceri haline getirme basamağındadır.

8. Sınıflara ait 44 kazanımın 31 kazanımını bilişsel, 12 kazanımını duyuşsal, 1 kazanımını ise psikomotor kazanımlar oluşturmaktadır. Bilişsel alana ait 31 kazanımın 6 kazanımı hatırlama, 15 kazanımı kavrama, 9 kazanımı analiz, 1 kazanımı ise sentez basamağındadır. Duyuşsal alanı oluşturan 12 kazanımın 6 kazanımı alma, 3 kazanımı tepkide bulunma, 2 kazanımı değer verme, 1 tanesi kişilik haline getirme basamağındadır. Psikomotor alana ait 1 kazanım beceri haline getirme basamağındadır.

Tablo 1: Bilişsel Alan Kazanımlarının Sınıflara Göre Dağılımı

	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam	%
Hatırlama	4	8	10	6	6	34	22
Kavrama	18	18	17	24	15	92	60
Uygulama	-	-	-	-	-	-	0
Analiz	4	1	5	3	9	22	14
Sentez	-	1	1	1	-	3	2
Değerlendirme	-	-	1	1	1	3	2

Kazanımlar	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam	%
Alma	8	9	4	9	6	36	57
Tepkide Bulunma	1	1	1	3	3	9	14
Değer Verme	6	5	3	1	2	17	27

Örgütlenme	-	-	-	-	-	-	0
Değer Haline Getirme	-	-	-	-	1	1	1-2

Tablo 2: Duyuşsal Alan Kazanımlarının Sınıflara Göre Dağılımı

Kazanımlar	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam	%
Uyarılma	-	-	-	-	-	0	0
Kılavuz Denetiminde Yapma	-	-	-	-	-	0	0
Beceri Haline Getirme	3	5	5	2	1	16	100
Duruma Uydurma	-	-	-	-	-	0	0
Yaratma	-	-	-	-	-	0	0

Tablo 3: Psikomotor Alan Kazanımlarının Sınıflara Göre Dağılımı

Kazanımların büyük bir kısmı (yaklaşık % 87) ilk üç basamağa ait kazanımlardan oluşturmaktadır. Kazanımlar bu şekilde, programda bahsedilen genel hedefler, programın vizyonu ve temel yaklaşımlarla çelişmektedir. Söz konusu kazanımları elde etmek için etkili strateji, yöntem ve teknikleri kullanmaya gerek bulunmamaktadır.

4. Sınıf'ın 'Dinî ifadelerin günlük konuşmalarımızda nerede ve nasıl kullanıldığını fark eder.', 5. Sınıf, 'Gazilerimize saygı duyarak gereken değeri vermenin ve şehitlerimizi rahmet ve minnet duygusu ile anmanın bilincinde olur.', 'Hz. Muhammed'in diğer insanlardan ayıran en önemli özelliğini açıklar', 6. Sınıf 'Namazın, kişinin duygu dünyası, davranışları, temizlik bilinci ve zamanı iyi kullanma alışkanlığı üzerindeki etkisini açıklar.', 'Hz. Muhammed'in sosyal barışa ve eğitim-öğretime yönelik faaliyet ve düzenlemelerini örneklerle açıklar.', 7. Sınıf, 'Taassubun anlamını ve zararlarını açıklar; 'Doğru bilginin kişiyi taassuba düşmekten korumadaki önemini fark eder.', 'Kumar, alkollü içki ve uyuşturucunun bireysel ve toplumsal zararlarını örneklerle açıklar.', 8. Sınıf, 'Paylaşma ve yardımlaşma ibadeti olarak zekât ve sadakanın kimler tarafından, kimlere, nelerden, nasıl verileceğini açıklar.', 'Kurban ibadetinin anlamını, sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından önemini açıklar.' şeklinde ifade edilen kazanımlar genellik ve sınırlılık, binişik değil bitişik olma ilkesine, 8. Sınıf, 'Din anlayışındaki yorumların vukufu olabileceğinin farkında olur.' şeklindeki

kazanım yazan ve okuyanlar için açık, net ve anlaşılır olmadığı için açıklık ve seçiklik ilkesine uymamaktadır.

4. Sınıf “Sübhâneke duasını ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Fâtiha suresini ezbere okur ve anlamını söyler”, “Kevser suresini ezbere okur ve anlamını söyler.”, 5. Sınıf “İhlâs suresini ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Rabbena dualarını ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Salavat dualarını ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Fil suresini ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Tahiyyat duasını ezbere okur ve anlamını söyler.”, 6. Sınıf “Asr suresini ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Nasr Suresi’ni ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Kureyş suresini ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Felâk suresini ezbere okur ve anlamını söyler.”, 7. Sınıf “Nâs Suresini ezbere okur ve anlamını söyler.”, “Mâûn suresini ezbere okur ve anlamını söyler”, 8. Sınıf “Ayete’l-Kürsi’yi ezbere okur ve anlamını söyler.” şeklindeki kazanımlar psikomotor ve bilişsel alan kazanımlarını birlikte ihtiva etmektedir ve tek bir öğrenme ürününe yönelik olmadığı için genellik ve sınırlılık ilkelerine uymamaktadır.

4. Sınıf ‘Sorunlarını aile bireyleri ile birlikte çözer’, 5. Sınıf kazanımlarından ‘Vatan ve milletine karşı kendisine düşen görevi yerine getirir’, ‘Bayrağa ve ulusal marşa saygı göstermenin nedenlerini açıklayarak Bayrağımıza ve İstiklal Marşı’mıza saygı gösterir.’, ‘Toplumdaki engellilere sevgi ile bakar ve onların sorunlarına çözüm önerileri geliştirir’ şeklindeki kazanımların duyuşsal alana mı yoksa bilişsel alana mı girdiği net değildir.

6. Sınıfa ait ‘Bütün peygamberlere gelen vahiylerin ortak yönlerini fark eder.’ şeklindeki kazanımın bilişsel mi yoksa duyuşsal mı alana girdiği net değildir. ‘Mucize kavramının ne anlama geldiğini açıklayarak bunun peygamberlere ait bir özellik olduğunun farkında olur.’ şeklindeki kazanım biniştir ve hem genellik ve sınırlılık hem de bitişiklik ilkesine uymamaktadır. Tek bir kazanım hatırlama ve kavrama basaklarından ikisini de haizdir. ‘Vakit, cuma, teravih, bayram ve cenaze namazlarının ne zaman ve nasıl kılındığını bilir.’ şeklindeki kazanım hem bilişsel hem de psikomotor alanı kapsamaktadır ve genellik ve sınırlılık ilkesine uymamaktadır.

7. Sınıf kazanımlarından, ‘Orucu tanımlayarak niçin oruç tutulduğunu açıklar.’ şeklindeki kazanım bitişiklik, genellik ve sınırlılık ilkesine uymamaktadır ve biniştir. ‘Allah’ın adil, merhametli ve affedici olması ile ahiret inancı arasındaki ilişkiyi fark eder.’ şeklindeki kazanımın hangi alana ait olduğu net değildir.

8. Sınıf kazanımlarından ‘Evrendeki fiziksel, biyolojik ve toplumsal yasaları fark eder.’ şeklindeki kazanımın bilişsel mi yoksa duyuşsal alana mı ait

olduğu net değildir. 'Din anlayışındaki yorum farklılıklarını fark eder.', 'Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.' şeklindeki kazanımların hangi alana ait oldukları net değildir. 'Dinlerin ve İslam'ın evrensel öğütlerine örnekler vererek bunların insanlık için önemini fark eder.' şeklindeki kazanımın hangi alana girdiği net değildir ve hedefin kapsamı, başka bir hedefin kapsamına girdiği için bitişiklik, genellik ve sınırlılık ilkelerine uygun değildir, bitişiktir.

Kazanımlar genel olarak öğrenci davranışına dönüklük, ekonomik olma bakımından ulaşılabilirlik, bitişiklik, kenetlilik, tutarlık ve bütünlük, genellik ve sınırlılık, açıklık ve seçiklik ilkelerine uygundur. Hazırbulunuşluk bakımından ulaşılabilir olma konusunda ise özellikle 4. Sınıf kazanımları ile ilgili olarak bilgi yoktur.

Öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel beceriler, yapılandırmacı yaklaşıma, işbirlikli öğrenme gibi yaklaşımlara, Türk Milli Eğitimi'nin uzak ve genel hedeflerine uygundur.

SONUÇ

Şüphesiz, 2000 yılından itibaren tasarlanan programlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin daha bilimsel ve verimli işlenmesi için önemli bir adımı oluşturmuştur. Bununla birlikte program geliştirme çabaları, değerlendirme-geliştirme döngüsü nedeniyle asla nihayete ermeyeceğinden, özel bir öneme sahiptir. Çalışmamızda mevcut İDKAB programının hedeflerinin program geliştirme ilke, yöntem ve tekniklerine göre bir değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Buna göre programın hedefleri ile ilgili olarak şu sonuçlara ulaşıldığı söylenebilir:

İhtiyaç saptama süreci ile ilgili veri paylaşılmamış, ihtiyaç saptamada işe koşulan teknik ve benimsenen yaklaşımlardan bahsedilmemiştir. Fakat bilindiği gibi kazanımlar ihtiyaç saptama işleminden sonra belirlenir ve düzenlenirler. Bu durumda kazanımların hangi yaklaşım, yöntem ve tekniğin kullanılarak tespit edildiği sorusu cevapsız kalmıştır.

Programda yer alan 232 kazanımın % 66'sı bilişsel, % 27'si duyuşsal, % 7'si psikomotor/ devinişsel alandan oluşmaktadır. Diğer taraftan da kazanımların büyük bir kısmı -204 kazanım- (% 87) bilişsel, duyuşsal ve devinişsel alanın ilk üç basamağına aittir. Bu nedenle de kazanımların doğası, genel hedefleri ve temel becerileri elde etmeye elverişli değildir ve programın vizyonu ile uyuşmamaktadır. Kazanımların bir kısmı doğru ifade edilmemiştir ve sahip olması gerekli olan bazı özellikleri haiz değildir. Kazanımların bu yapısal durumu, programın temel yaklaşımı olan

Yapılandırmacılıkla, kavramlara yaptığı vurgu nedeniyle uyuyor görünmekle beraber, yaparak ve yaşayarak öğrenmenin asıl olması ilkesiyle de çelişmektedir. Zira din eğitiminin amacı, kavram ve ilkelerin hatırlama ya da kavrama düzeyinde öğrenilmesi değil, gündelik hayatın doğrudan veya dolaylı olarak biçimlendirilmesidir. Kavramsal düzeydeki din eğitimi, bir tür din okuryazarlığına evrileceğinden, programın temel belirleyicilerinden konunun (dinin) yaşama aktarılmasını istediği davranış örüntülerinin göz ardı edilmesi tehlikesini ortaya çıkaracaktır. Programda temel kavramların doğru öğretilmesi, hurafeler gibi dinin aslıyla uyuşmayan ya da yanlış anlaşılabilen kavram ve fikirlerin düzeltilmesine katkı sağlayacaktır; diğer taraftan, dini genel kültür seviyesine indirme riskini de beraberinde getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Halûk v. dğr. "Program". *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
- Akpınar, Burhan. *Eğitim Programları ve Öğretim*. Ankara: Data Yayınları, 2011.
- Bilen, Mürüvvet. *Plandan Uygulanmaya Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2002.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Demirel, Özcan. *Kurandan Uygulanmaya Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010.
- Doğan, Hıfzı. *Eğitimde Program ve Öğretim Tasarımı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1997.
- Eisner, Elliot W. *The Educational Imagination on the Design and Avaluation of School Programs*. New York: The Macmillan Co., 1985.
- Erginer, Ergin. *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2000.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları, 1993.
- Fer, Seval. *Öğretim Tasarımı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2009.
- Fidan, Nurettin - Erden, Münire, *Eğitime Giriş*. Ankara: Alkım Yayınları, 1998.
- Milli Eğitim Bakanlığı, "İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu". Erişim: 1 Ocak 2017. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=22>.
- Kaymakcan, Recep - Hasan Meydan. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9/21 (Haziran 2011): 27-51.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. İstanbul: Alkım Yayınları, 1999.
- Sönmez, Veysel. *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.
- Şişman, Aytekin - Eskipıncalı, Ahmet. *Eğitimde Planlama ve Değerlendirme*. İstanbul: Değişim Yayınları, 2003.
- Tan, Şeref - Alaattin, Erdoğan. *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2004.